

Forfatter: Paludan-Müller, Fr.

Titel: Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind

Citation: Paludan-Müller, Fr.: "Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind", i Paludan-Müller, Fr.: *Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind*, udg. af CARL S. PETERSEN , 1909, s. 342. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-paludanm03-shoot-idm140319425474880.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg, III. Bind

Affattelsestid: usikker; af "Prologen" til "Ahasverus" (nærvær. Binds Side 161 Linje 7-9) fremgaar det, at "Kalanus" var endelig fuldenndt før Sommeren 1853; af det ovf. Side 333 under "Luftskipperen og Atheisten" anførte Brev af 5/2 1853 til Jens Paludan-Müller synes det, som om Digtet allerede først paa Aaret 1853 eller sidst paa Aaret 1852 var saa vidt fremskredet, at dets Udgivelse var nær forestaaende; **udkom** den 16de Maj 1854 sammen med "Abels Død" (Optryk, se nærvær. Udgaves 1ste Bind Side 554) og "Ahasverus" under Titlen "Tre Digte", trykt 2den Gang 1857 (i "Tre Digte, 2den Udgave"), 3dje 1872 (i "Sex Digte, 3dje Udgave"), 4de 1879 (i "Poetiske Skrifter VI"), 5te 1883 (i "Sex Digte, 4de Udgave"), 6te 1899 (i "Fire Digte", Gyldendals Bibliotek), 7de 1901 (i "Poetiske Skrifter i Udvalg" VI).

Nærværende Udgave gengiver Texten i Udgaven 1872, den sidste af Digteren selv besørgede.

Originaludgaven af "Tre Digte" har følgende Tilegnelse: "Forhenværende Cultusminister, Prof. og Doctor J. N. Madvig, Commandeur af Dannebrog. m. m. Digternes Talsmand paa Bigsdagen, tilegnes Bogen med Høiagtelse og Taknemlighedsfølelse af Forfatteren".

Musik af C. F. E. Hornemann (udkom 1904: Samfundet til Udgivelse af dansk Musik, 2. Serie No. 20).

Teateropførelse. Om en i sin Tid paatænkt Opførelse paa det kgl. Teater fortæller Fr. Lange (Side 187-188): "»Kalanus« er det eneste af Forfatterens mythiske Digte, som det har været paatænkt at bringe paa Scenen. Tanken udgik først fra »gamle« Bosenkilde, der - besynderligt nok - havde faaet Lyst til at spille Sladderhanken Nicanors Rolle, en af de ubetydeligste i Stykket. Han foreslog en Bollebesætning, hvorefter Michael Wiehe - selvfølgelig - skulde have spillet Kalanus, Høedt Alexander. Det sidste Forslag forbausede først Paludan-Müller: »Ja men Alexander den Store skævbenet,« sagde han, »det har jeg aldrig tænkt mig.« Ved nærmere Overvejelse tiltraadte han dog Forslaget. Tanken strandede imidlertid paa, at Digteren troede det umuligt at betro Thais til nogen ringere end Fru Heiberg, og hun havde just i de Aar - efter Heibergs Afgang som Direktør - trukket sig tilbage fra Theatret. Da hun atter var vendt tilbage, var Høedt forsvunden; og en senere Plan med Holst som Alexander blev der kun flygtigt Tale om. Scenen er vel heller ikke denne Digtningens Hjem".

Omtrent 20 Aar efter P.-M.'s Død bragte Dagmar-teatret "Kalanus" frem. Stykket gik fra 1ste September til 23de Oktober 1906 ialt 10 Gange over Scenen. Iscenesættelsen var besørget af Martinius Nielsen, og Sangene i 2den Akt blev sungne af Julie Rosenberg. Rollebesætningen var følgende: *Alexander* 343 den Store - Adam Poulsen; *Hephæstion* - Jonannes Foulson; *Meleager* - Alfred Møller; *Nicanor* - Henrik Malberg; *Pyrrhon* - Axel Strøm; *Mopsos* - Cajus Bruun; *Kalanus* - Martinius Nielsen; *Sankara* - Oda Nielsen; *Barkas* - Johan Knüttel-Petersen; *Thais* - Anna Larssen; *Leda* - Clara Rasmussen.

Af Bladenes Anmeldelser faar man det Indtryk, at Dagmar-teatrets Opførelse af "Kalanus" - nøgternt set - var en Fejltagelse. Pladshensyn forbyder at meddele mere end nedenstaaende Kritik i 3 af Hovedstadsbladene:

Berl. *Tidende* 1906, No. 206 (af *J[ulius] C[lausen]*): "Det blev en Forestilling, hvori alt det inderligste og dybeste i Paludan-Müllers storslaaede Digt udviskedes eller forfladedes. Den store Hymne til Ensomheden og Døden svævede højt ud i Rummet over Hovederne paa Tilskuerne i Direktør *Martinius Nielsens* uendeligt monotone og stillestaaende Kalanus-Fortolkning. Til Gengæld ganske vist ogsaa en Forestilling, hvor der var Liv og Farver over de enkelte bevægede dramatiske Optrin; i første Række Alexanders Bakkanal og Kalanus' Baalfærd. Her havde Iscenesættelsen tydelig nok strengt sig an for at give noget smukt og gribende, og det lykkedes tildels ogsaa. Men Paludan-Müllers Digt lægger jo saa langt fra Vægten paa dette, at det netop er den stille Tale, Betragtningerne over Livet og Døden, Sorgen over Illusionernes Bristen, som er Perlerne i det, Men alt dette er jo i og for sig ikke dramatisk, vil tvertimod virke stillestaaende, naar det ikke fremføres med en kunstnerisk Overlegenhed og Myndighed. Denne besidder Direktør Nielsen ikke, og hans Kalanus blev kun en stilfærdig og temmelig kedelig indisk Vismand. Han fremstilledes med en Uriel Acosta-lignende Maske¹), og Hr. Nielsen spillede egentlig Kalanus ganske som Uriel Acosta og andre tragiske i Gudernes Tungemaal talende Skikkelser. Det blev et Drama om Alexander i Stedet for om Kalanus. Det blev det, fordi Alexanders Fremstillinger, Hr. *Adam Poulsen* paa ægte Cæsar-Vis ved sin blotte Indtræden saa, sejrede og vandt. Over hans skønne og ungdomskraftige Skikkelse, der illuderende nok ikke tog sin Tilflugt til Trikots, var hele Herskerdraget - det skønne, det sikre, det erobrende, ganske som vi havde tænkt os Idealbilledet af den store græske Verdenserobrere. Hermed være nu ikke sagt, at alt i lige Grad lykkedes for Hr. Poulsen. En vis Nervøsitet, navnlig i de første Optrin, bevirkede, at han i Spil og Tale næsten blev for voldsom, aabenbart i instinktiv Frygt for ikke at synes kongelig nok. I denne første Akt var noget vist outreret, næsten narcisagtigt, som intet Øjeblik bragte os til at glemme Skuespilleren. Men næste Akt, Alexander-Festen, blev helt ypperlig. Her var han den berusende, stolte, sejrssikre Yngling, overlegen overfor Filosofer som overfor Hetærer. Naar den mægtige Scene i fjerde Akt, Mødet mellem Alexander og Kalanus, ikke helt lykkedes for ham, var Skylden ikke saa meget hans. Thi Opfattelsen var den rigtige: man ser Helten - ligesom betænkende sig - vakle i Knæleddet, inden han kaster sig for Kalanus' Fødder - men denne Kalanus var os saa ganske uinteressant,.. Forestillingen blev altsaa som Helhed forfejlet, hvilket dog ikke forhindrede, at man kunde glæde sig over mange Enkeltheder, saaledes over Hr. *Johannes Poulsens* dygtige Forsøg paa at give Alexanders Ven, Hephæstion, et bestemt Fysiognomi som en ægte Kriger - Paludan-Müller har helt forsømt

ham - og ikke mindre over Fru *Anna Larssens* virkningsfulde Gengivelse af Hetæren *Thais*. Rigtignok var Arrangementet her yderst uheldigt. Thi da Fru Larssen formodentlig ikke har tilstrækkelig Sangstemme, havde man anbragt en Koncertsangerinde (Fru *Julie Rosenberg*) ved hendes Side, der sang løs, medens Fru Larssen gjorde Gebærderne. Og alt dette overfor en af Perlerne i Paludan-Müllers Digting, *Thais' Hymne til Sjælen!* Dette var næsten Helligbrøde - en Recitation vilde her have været bedre paa Plads". -

*
- 344

Politikken 1906, No. 245 (af *Sven Lange*): "[Kalanus' Skikkelse] blev ikke levendegjort i Dagmartheatrets Udførelse, og da Teatrets Instruktion heller ikke havde formaaet at omskabe selve Dramaets abstrakte Præg og gøre de enkelte Optrin uvilkaarligt levende og scenisk anskuelige, faldt Forestillingen til Jorden. Hr. *Martinius Nielsen* spillede Kalanus, og han havde ganske Skikkelsens Ydre - egentlig ogsaa dens Væsen. Han var bleg og rolig, og i hans Øjne var der netop den Glød, der syntes at bringe Bud fra en stærkt bevæget Sjæl med voldsomt tilbagetrængte Lidenskaber og en fanatisk Tro. Men desværre blev det yed Øjnene. Bagved hans Tale var Mørke og Tomhed. Den forsigtige og afdæmpede Deklamation, han i de senere Aar har lagt sig efter og som han nu bruger til at føre alle sine alvorlige Roller frem, har vel det Fortrin, at den synes at samle Figurerne til organiske Helheder, men den virker usigelig monotont i Længden. Endnu en Smule Afdæmpning - og den bliver ganske sløv. Der var virkelig Øjeblikke iaftes, hvor Kalanus talte, som om han gik i Søvn. Dette kan man just ikke sige om Hr. *Adam Poulsens Alexander*. Hr. *Poulsen* har nok for Alvor studeret tysk Skuespilkunst i de sidste Aar - man kendte dens Svulst igen i dette Smil. Her var dens store Bevægelser og de høje Raab, hvormed den vil fylde sin Tomhed. Enkelte Udbrud kunde virke kraftigt, men alt i alt blev Skikkelsen borte i sin egen Larm. Som Hephæstion spillede Hr. *Johannes Poulsen* langt fastere og sikrere - han var overhovedet den eneste, der skabte en individuel Figur ud af sin Rolle. Og som Helhed gik Forestillingen til Grunde ved den Mangel paa Opfindsomhed, der prægede S sammenspillet overalt. De enkelte Figurer belyste ikke hinanden, og selv det store Drikkelag var uden Liv. Her bevægede Fru *Anna Larssen* - som *Thais* - sit smukke Legeme i sagte Dansetakter frem og tilbage mellem en Flok smaa, sløve Hetærer. Hun spillede ikke Komædie, men hendes Ynde og hendes giftigsøde, fortærende Smil var i Virkeligheden det bedste Minde, man førte bort fra denne forfejlede Aften". - *Nationaltidende* 1906, No. 10934 (af *A[ilbert] Gfnudtzmänn*): "Digtingen var sat op i en rig og smagfuld ydre Ramme. Som Sceneinstruktør viste Hr. *Martinius Nielsen* sin maleriske Sans, sin Evne til at farve et Optrin, at faa det til at gaa med Liv og Appel. Et Optrin som Bakkantscenen i 2. Akt faar ikke paa nogen af vore Scener mere gnistrende Liv over sig end under hans Hænder, og ofte virkede Digtingen helt tableauagtig set med betydelig Skønhedsfylde. Det tør heller ikke bebrejdes ham, at Slutningsscenen, hvor Kalanus bestiger det brændende Baal, var scenisk uheldig. Den ejer i Digtingen en sjælden, mandigt-ædel Skønhed, men den taaler ikke at gøres haandgribelig. En Mand, der holder lange Taler paa et Baal, mens Luerne slaar sammen om ham - det kan ikke fremstilles. I det mindste ikke saaledes, at man føler sig grebet. Som Skuespiller ydede Hr. *Martinius Nielsen* sit Bidrag til Aftenen ved at bære Kalanus' store Rolle. Han havde formet den smukt med en rolig, lidenskabsløs Værdighed, men Figuren er i sig selv udramatisk, og skulde den fænge, maatte man hele Tiden føle denne ydre Ro gennemrystet af en indre Lidenskabs vulkanske Kraft. Dette mærkede man nu ikke, men alligevel - hvor langt bedre slog ikke Hr. *Martinius Nielsens Kalanus* til end Hr. *Adam Poulsens Alexander* den Store Man tør af et oprigtigt Hjerte ønske Dagmartheatret til Lykke med denne unge Skuespillers Tilbagekomst; han har været savnet; han skal nok fylde sin Plads! Men *Alexander* den Store kan han ikke spille - nej, nej! Det var ingen Verdenshersker; det var en Menig i Hæren, og en Menig, der altfor stærkt anstrængte sig for at synes et Verdensgeni. Kun rent malerisk gjorde han fuldt ud Fyldest i det sceniske Billede. Han var billedskøn. Foruden med ham fejrede Publikum Gensynet med Broderen Hr. *Johannes Poulsen* og med Fru *Anna Larssen*. Men ingen af dem havde Opgaver, der bød andet, end at de fik Lejlighed til at vise sig. Dette gjælder jo overhovedet om Digtingens fleste Skikkelser, at de vejer lidet til overfor de to, paa hvem dets store, afgørende Modsætning hviler. Man saa Fru *Oda Nielsen* som *Sankara*, Hr. *Malberg*, der havde formet en karakteristisk, lille Figur ud af den med Træben forsynede Hærfører *Nicanor*, og Hr. *Cajus Bruun* som en snurrig Mopsos, men ingen af dem havde Lejlighed til at give mere end det ydre Omrids af en Skikkelse ... Folk lagde hele Aftenen sin Agtelse for den alvorlige Stræben, der prægede Forestillingen, for Dagen ved at ledsage den med Bifald. Efterhaanden trættedes vel nok de fleste".

Æmnet er taget fra en Episode af *Alexander den Stores* Historie. Denne var naturligvis i sine Hovedtræk P.-M. bekendt fra Skoletiden, men Datidens Skolebøger indeholdt ligesaa lidt som Nutidens noget om Kalanus. Sin Viden om ham har han skaffet sig ad anden Vej. Men med det ringe Kendskab, man har til P.-M.'s Liv, er det ikke muligt med blot nogenlunde Sikkerhed at angive, hvorledes han er kommet over dette Æmne; det er ikke helt udelukket, at det er ved Læsningen af den Bog, som i hvert Fald blev hans Hovedkilde for alt det Indiske Vedkommende, men sikkert er det naturligvis ingenlunde: han kan godt have anskaffet sig denne Bog efter ad anden Vej at være kommet ind paa Æmnet. Den Bog, hvortil der sigtes, og som findes opført i Auktionskatalogen over hans efterladte Bogsamling, er det i sin Tid højt ansete og meget fortjenstfulde Arbejde af den tyske Filolog *Peter von Bohlen* (1840): "*Das alte Indien mit besonderer Rücksicht auf Aegypten*", I-II, Königsberg 1830 (390+493 S.). Under Skildringen af "Religion und Cultus" omtales i 1ste Bind Side 288-89 Kalanus som et af de mest karakteristiske Exempler paa Indernes Selvføring, og der henvises til en Del af de gamle græske Forfattere, der indeholder Efterretninger om Kalanus¹⁾. Da P.-M. nu viser sig i Besiddelse af en Viden om Kalanus' specielle Historie, der gaar ud over, hvad *Bohlen* meddeler, maa han enten have slaæet i alt Fald nogle af disse Henvisninger efter eller have søgt Tilflugt f.

Ex. i J. G. Droysen: *Geschichte Alexanders des Grossen*, Berlin 1833, hvor Kalanus' Historie Side 501-503 udførligt fortælles efter Kilderne.

Da Alexander den Store paa sit verdenserobrende Tog i Aaret 327 f. Kr. rykkede ind i Indien, stiftede Grækerne for første Gang Bekendtskab med de indiske Vismænd (Gymnosofister, "nøgne Vismænd", kaldte de dem), der ved deres livsforsagende Verdensbetragtning, deres Selvpinsler og Selvføring vakte Grækernes Forundring og Interesse; Beretninger om dem optoges i temmelig udførlig Maalestok hos Alexandertidens Historieskrivere, men disse ældste Kilder er nu tabte og kendes kun gennem Citater og Uddrag hos Forfattere, der omkring Kristi Fødselstid behandlede Alexander den Stores Historie.

Saa vidt det kan ses, er Filosofen Cicero (43 f. Kr.) den første, der - omend kun i Forbigaaende - omtaler Kalanus, men han gør det paa en Maade, der synes at vise, at han var den dannede Almenhed en ret vel kendt Person. I de praktisk-filosofiske Samtaler, som han i Aaret 45 f. Kr. holdt paa sit Landgods ved Tusculum med yngre Venner om, "hvad der er mest nødvendigt for at kunne leve lykkeligt" og som blev udgivne under Titlen "Tusculanae Disputationes", kommer han i 2den Bog, der handler om Taalmod i Smertes, i det 22de Kapitel til at nævne Kalanus: "Indieren Kalanus - siger han - en Barbar uden Dannelse, født ved Foden af Kaukasus, lod sig frivilligt levende brænde, og vi kan ikke med Sindsro udstaa Fodværk, Tandpine eller andre Slags legemlige Smertes!" I det omtrent samtidige Skrift "Om Varsler og Spaadomme" (De Divinatione) siger Cicero (1ste Bogs 23de Kapitel): "Der eksisterer sikkert ogsaa hos barbariske Folk noget forudnende og forudseende. Saaledes udbrød Inderen Kalanus paa Vejen til Døden, da han steg op paa det brændende Baal: "Hvilken herlig Bortgang fra Livet, naar Sjælen, som det skete med Herakles, efter det dødelige Legemes Opbrændelse * 346 gaar ud til Lyset". Og da Alexander bad ham sige til, hvis han ønskede noget, svarede han: "Godt! vi ses snart." Og saaledes skete det: faa Dage efter døde Alexander i Babylon".

Hovedkilderne til Kundskaben om Kalanus er imidlertid ikke Cicero, men Historikerne Plutarch (ca. 120 e. Kr.) og Arrian (2det Aarh. e. Kr.) samt Geografen Strabo (24 e. Kr.).

Plutarch fortæller i sin Biografi af Alexander (Kap. 65): "Til de Gymnosofister, som stod i mest Anseelse og levede i Ro for sig selv, sendte Alexander Onesikritus, en Filosof af Kynikerens Diogenes's Skole. Denne fortæller selv, at Kalanus meget overmodig og barskt bød ham at lægge sin Kappe af og nøgen høre paa hvad han havde at sige; ellers vilde han ikke tale med ham, ikke engang om han kom fra Zeus selv . . . Kalanus blev imidlertid overtalt til at drage til Alexander. Hans egentlige Navn var Sfines, men da han hilste alle dem, han mødte, med det indiske Ord kale, som betyder "hil være dig", kaldte Hellenerne ham Kalanus. Denne Mand skal ogsaa have forelagt for Alexander et Billede paa, hvorledes en Regering bør være. Han udbredte paa Jorden en tør og haard Oxehud og traadte paa den yderste Rand af den; den blev da trykket ned paa et Punkt og hævede sig i Vejret paa alle andre Steder. Paa samme Maade gik han rundt omkring den, trykkede paa dens Rand og viste, hvorledes dette paa et hvert Punkt havde den samme Følge, indtil han stillede sig midt paa den og holdt den saaledes nede, at alle dens Dele blev i Ro. Dette Billede skulde betyde, at Alexander især burde holde fast paa de midterste Dele af Riget og ikke strejfe om saa langt borte i Yderkanterne". - I Kapitel 69-70 omtaler Plutarch Kalanus' Død: "I Persis var det, at Kalanus, som en kort Tid havde lidt af en Underlivssygdom, bad om, at man vilde rejse ham et Baal. Han kørte hen til det, forrettede sin Bøn, besprængte sig selv med Vin, indledede Offerhandlingen ved at kaste nogle af sine Haar i Ilden, steg derpaa op paa Baalet, rakte de tilstedeværende Makedonere sin Haand og bad dem tilbringe denne Dag i Lystighed og drikke sig en Rus sammen med Kongen; ham selv skulde Alexander, sagde han, om kort Tid møde i Babylon. Med disse Ord lagde han sig ned, tilhylede sit Ansigt og rørte sig ikke, da Ilden nærmede sig ham, men holdt sig aldeles ubevægelig i den samme Stilling som den, hvori han havde lagt sig ned; saaledes offrede han sig selv efter den fædrene Skik hos de Vise paa de Kanter. Da Alexander kom tilbage fra Baalet, samlede han en Mængde af sine Venner og Hærførere til et Gæstebud og lod anstille en Vædekamp om, hvem der kunde drikke mest ublandet Vin; Sejrherreren skulde faa en Krans. Den, som drak mest, var Promakus, der drev det lige til fire Koer [omtrent = 24 af vore Vinflasker]; han fik da ogsaa Sejrslønnen en Krans til en Talents Værdi [en Talent omtrent = 4000 Kr. i vore Penge], men overlevede kun sin Sejr i tre Dage. Af de andre døde efter Kares's Fortælling 41 under Drikningen, idet en stærk Forkølelse slog sig til Rusen".

Ogsaa Historikeren Arrian omtaler i sit Værk om Alexanders Tog (Anabasis, Bog 7, Kap. 3) de indiske Vismænd og Kalanus. Først fortæller han, at Alexander sendte Bud til Vismændene om at træde i hans Tjeneste, fordi han beundrede deres Selvbeherskelse, men mødte stolt Afslag hos deres Ældste; derefter fortsætter han: "Kalanus, en anden af de derværende Vismænd, hvem Megasthenes¹⁾ forøvrigt beskriver som en højst uafholdende Mand, lod sig dog overtale; og Vismændene selv sagde, idet de dadlede Kalanus, at han forlod Lyksaligheden hos dem for at tjene en anden Herre end Guddommen. Dette fortæller jeg, fordi der i en Historie om Alexander ogsaa maa tales om Kalanus. Kalanus, saaledes fortæller man nemlig, som aldrig før havde været syg, * 347 blev i Persien af et noget svagt Helbred. Han vilde ikke følge den regelmæssige Levemaade [d.v.s. holde Diæt], som en Syg maa underkaste sig, men sagde til Alexander, at det under disse Omstændigheder var bedst for ham at gaa til sine Fædre, inden han paadrog sig en Sygdom, som kunde tvinge ham til at forandre sin tidligere Levemaade. Alexander søgte længe at overtale ham, men da han saa, at han ikke gav efter, men nok vilde vide at skaffe sig ud af Verden paa anden Maade, hvis man ikke fjøede ham, saa befalede han at rejse et Baal efter Kalanus' egne Anvisninger og overdrog Livdrabanten

Ptolemæus Lagi at besørge det fornødne. Nogle fortæller, at han ledsagedes af Folk til Hest og til Fods, nogle i fuld Rustning, medens andre bar Røgelse til Baalet. Efter andres Beretning blev der ogsaa frembaaret Guld- og Sølvrikkekar og en kongelig Æresklædning; en Hest holdtes beredt til ham selv, fordi hans Sygdom gjorde det umuligt for ham at gaa. Men han formaede ikke en Gang at stige til Hest og blev derfor baaret bort paa en Bærebør, bekranset paa indisk Vis og syngende paa indisk Sprog. Inderne forsikrer, at det var Lovsange til Gudernes og Indernes Ære. Hesten, som han skulde have besteg - det var et kongeligt Dyr af nysæisk Race - skænkede han, før han besteg Baalet, til Lysimachus, der ærede hans Visdom. Drikkekarrene og Tæpperne, som Alexander havde befalet at kaste paa Baalet til Ære for ham, fordelte han imellem sine Omgivelser. Saa steg han op paa Baalet og lagde sig med Anstand ned for Øjnene af den hele Hær. Alexander vilde ikke overvære dette Syn, da Kalanus var hans Ven, men for de øvrige var det et forbavsende Syn, at han ikke rørte et Lem i Ilden. Da Baalet var antændt af de dertil bestemte Folk, lød Trompeternes Skrald paa Alexanders Bud. Den hele Hær opløftede Krigsraabet, saaledes som det plejede at lyde paa Kamppladsen, og Elefanterne blandede deri deres gennemtrængende og krigeriske Toner, alt til Ære for Kalanus. Dette og Lignende har troværdige Mænd fortalt om Inderen Kalanus, ikke alt til Unytte for Folk, der gerne vilde overbevise sig om, hvor stærk og ubetvingelig den menneskelige Vilje er til at fuldbyrde sine Beslutninger". - I Kap. 18 har Arrian yderligere følgende: "Iøvrigt meddeles ogsaa følgende Beretning om Inderen Kalanus. Da han nemlig besteg Baalet for at dø, omfavnede han først alle Alexanders nærmeste Omgivelser, men Alexander vilde han ikke omfavne, men han ytrede, at han i Babylon vilde træffe ham igen og omfavne ham. Disse Ord var der i det Øjeblik ingen, der lagde Mærke til; men senere, efter at Alexander var død i Babylon, kom de, som havde hørt det, til at huske paa, at der dermed naturligvis var hentydet til Alexanders Endeligt".

I 15de Bog af sin store Geografi beretter endelig *Strabo* følgende om de indiske Vismænd:

"Onesikritus siger, at han selv var bleven sendt afsted for at samtale med disse Vismænd. Alexander havde nemlig hørt, at de gik nøgne, hærdede sig og stod i største Anseelse; de besøgte dog ikke andre Mennesker, men opfordrede dem til at komme til sig, hvis de vilde tage Del i deres Gærning og Samtaler. Da det ikke syntes ham passende selv at gaa til dem, og heller ikke at tvinge dem til at handie mod deres fædrene Skik og Brug var han bleven sendt til dem. Men han havde truffet 15 Mænd, tyve Stadier fra Byen, hver i sin Stilling, staaende, siddende eller liggende nøgne, ubevægeligt til om Aftenen, hvor de drog tilbage til Byen. Det værste var at udholde Solvarmen, der var saa stærk, at Ingen anden kunde taale den, medens de ved Middagstid med Lethed gik barfodede paa Jorden. - Han samtalede, efter hvad han beretter, med en af dem, Kalanus, som havde fulgt Kongen til Persien, og som efter den fædrene Skik endte sit Liv paa Baalet; den Gang laa han paa en Stendynge. Onesikritus gik altsaa til ham, tiltalte ham og sagde, at han var sendt af Kongen for at høre deres Vidsomsord og give Beretning til ham; hvis han ikke havde noget derimod, vilde han høre til. Da hin saa, at han bar en Stridskappe, Hjelm og Halvstøvler, lo han 348 og sagde: I længst forsvundne Dage var alt fuld af Mel og Byg, som nu af Støv; og Kilderne flød dels med Vand, dels med Mælk, Honning, Vin og Olie: indtil Menneskene forfaldt til Overmod af lutter Overmættelse og Velleved. Ærgerlig over denne Tilstand, tilintetgjorde Zeus alt og forlenede Livet med Besværligheder. Da der nu viste sig Maadehold og andre Dyder, opstod igen Overflod paa Goder. Nu er man allerede paa Grænsen af Overmættelse og Trods; derfor truer ogsaa de dygtige Folk med at forsvinde. Derefter bød han ham at aflægge sine Klæder, hvis han vilde høre paa ham, og sætte sig nøgen paa de samme Sten. Da han blev forlegen, skældte Mandanis, den ældste og viseste af dem, Kalanus ud for en Overmodig, uagtet han selv kæmpede mod Overmod. Han kaldte Onesikritus til sig og sagde til ham, at han priste Kongen, fordi han trods Styrelsen af sit store Rige interesserede sig saa meget for Filosofi; han alene var en Filosof blandt Krigere. Det var allerbedst, naar de, der besad Magt, var vise, saa at de kunde overtale de fjælige til at være fornuftige, og tvinge de genstridige dertil. Han maatte undskylde, at han ved denne Samtale, der førtes ved tre Tolke, som udover Ordenes Betydning ikke forstod mere end alle andre, ikke var i Stand til at føre Bevis for at noget saadant var det allerbedste; det vilde være som at forlange, at Vand der løber gennem Smuds skulde være rent. - Indholdet af det, han sagde, gik ud paa følgende: Den er den bedste Lære, som fjærner Lyst og Smerte fra Sjælen. Der er en Forskel mellem Smerte og Arbejde; for hin er til Skade for Sjælen, denne til Gavn. Man vænner sit Legeme til Arbejde, for at Aanden kan styrkes, hvorved Lidenskaberne undertrykkes og man bliver i Stand til at være Alles Raadgiver til det Gode, saavel i det offentlige, som i det private Liv. Saaledes havde han nu raadet Taxiles til at tage imod Alexander. For hvis denne var bedre end han, vilde han gerne lyde ham; men var han slettere, kunde han gøre ham bedre. Derefter spurgte han ham, om ogsaa Grækerne lærte noget saadant; og da han sagde, at ogsaa Pythagoras lærte noget lignende, som f. Eks. at holde sig borte fra det levende, og desuden Sokrates og Diogenes, som han selv havde hørt, saa svarede han, at de syntes at have fornuftige Meninger, men at de dog fejlede naar de fulgte Loven i Stedet for Naturen; ellers vilde de ikke skamme sig ved at gaa nøgne som han og nøjes med daarlig Føde. For det bedste Hus var det, som trængte til mindst Husgeraad. ... At der er Mangel paa Overensstemmelse hos Forfatterne viser ogsaa det, som er sagt om Kalanus. At han kom til Alexander og frivillig besteg Baalet, er alle enige om, men ikke naar de angiver Maaden, hvorpaa det skete og Grunden dertil. Nogle fortæller, at han (imod de daværende Filosoffers Skik) var fulgt med Kongen som dennes Lovtaler, over Indiens Grænser. Thi disse befinder sig i deres Konges Omgivelser og forretter Gudstjenesten, som Magerne hos Perserne. Da han nu blev syg i Pasargadæ (her blev han syg for første Gang), skilte han sig af med Livet i sin Alders 73de Aar, uden at agte paa Kongens Bønner. Der blev rejst et Baal og paa dette blev der stillet en gylden

Løjnbæk. Herpaa lagde han sig, hyllede sig ind og lod sig brænde. Andre fortæller, at det var et Træhus fyldt med Blade og med en Brændestabel for oven, der omgav ham. Under højtidelig Ledsagelse begav han sig derind og lod sig brænde som en Bjælke tilligemed Bygningen."

Ogsaa hos andre Oldtidsforfattere nævnes Kalanus (man vil finde dem opregnede hos Bohlen og M'Crimble eller i Pauly's Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft, Artikkel Kalanus), men det er mest i Forbigaaende; Hovedstederne er de tre anførte. Man vil ved Gennemlæsningen af dem se, hvordan P.-M.'s Kalanus forholder sig til den historiske Kalanus; man vil navnlig se, at den Situation, der er Dramaets Midtpunkt: Sammenstødet mellem Alexander og Kalanus i 4de Akt, er der intet Støttepunkt for i den historiske Overlevering. Men hos en Forfatter fra Oldtidens Slutning synes det, som om Kalanus og Alexander er bragt i et noget lignende 349 Modsætningsforhold som hos P.-M.; om P.-M. har kendt dette Sted, vides der imidlertid ikke det mindste om. Stedet findes hos Biskop *Ambrosius af Milano* (397 e. Kr.).

I sin Kommentar til Davids 104de Salme siger Sanct Ambrosius i Anledning af Betragtninger over Dødsfrygt (Sct. Ambrosii Opera omnia, Köllnerudgaven 1616, I 409) følgende: "Angaaende Foragt for Døden tager jeg ikke de filosofiske Bøger frem, ikke heller de indiske Gymnosofister, af hvem fremfor andre Kalanus berømmes for sit Svar til Alexander, da denne bød ham følge sig: »Hvor kan du forlange, at jeg skal drage med til Grækenland som en Mand, der er Ros værdig, hvis jeg kan tvinges til at gøre, hvad jeg ikke vil?« I Sandhed, myndige Ord, men endnu mere et Sind, der viser Kærlighed til Frihed. Endvidere skrev Kalanus til Alexander: »Venner, der ikke engang i Drømme har set vore Gerninger, overtaler dig til at anvende Vold og Tvang mod Indernes Vismænd. Legemerne kan du slæbe fra Sted til Sted: Sjælen kan du ikke mere tvinge til at gøre, hvad den ikke vil, end du kan tvinge Stene og Træer til at tale. Ild volder levende Væsner størst Smerte og Fordærv: vi er hævede over den, ti vi brænder os selv levende. Der eksisterer ikke den Konge eller Fyrste, der ved Tortur kan tvinge os til at handle mod vort Fortsæt; vi ligner ikke Grækernes Vismænd, som lægger Vind paa Ord i Stedet for Handling for at opnaa Berømmelse. For os er Handling det samme som Ord og Ord som Handling: vi handler hurtigt, og vi taler lidt - i Dyden finder vi Frihedens Lykke.«"

Hvorledes nu end P. M. er kommet ind paa Kalanusskikkelsen, er det i hvert Fald sikkert, at med Hensyn til alt det Indiske har Bohlens ovf. nævnte Bog været hans Hovedkilde. Dette har allerede Samtiden erkendt (se Chr. K. F. Molbechs ndf. anførte Brev). I den har han fundet de kulturhistoriske Træk, han lejlighedsvis indfletter, Oplysninger om Indernes Religion og Kultus, Redegørelse for deres filosofiske Verdensbetragtning o. s. v.; de nærmere Enkeltheder vil Anm. gøre Rede for, uden dog at kunne udtømme Stoffet; man maa selv gaa til Bohlens Bog.1)

Samtidens Dom. *Kjøbenhavnsposten*, 1854, No. 126: "Vistnok er Kalanus en ideel Skikkelse; den dybe Alvor, hvoraf han er besjælet, idet Sandheden ikke blot er ham en Lære, men et Liv, vækker vor Beundring; men paa den anden Side ligger Ensidigheden i denne Opgiven af al jordisk Stræben, i denne indiske Askese, klar for Dagen. Vi kunne ikke tilkjende Kalanus Palmen, thi han falder ligesaavel under Dommen som Alexander; de repræsentere hver sin Side af Ideen. Ogsaa Alexander, den kjække Verdenserobreren, den begavede Herskeraand, staaer i Forhold til det Ideelle og vækker Interesse. Man kan derfor ikke finde det berettiget, at Digtet blot gaaer ud paa Kalanus's Forherligelse; den græske Livsanskuelse burde ikke have været stillet i Skygge; det burde være kommet til et Gjennembrud: Kalanus burde være standset paa sin Vei til Baalet og have indset sin Vildfarelse, Alexander burde ikke have givet ham Tilladelse til at følge sin, fra en Grækers. Standpunkt afsindige Lyst - kort sagt, paa en eller anden Maade maatte en poetisk Forsoning have været bragt tilveie, medens nu begge Livsanskuelser blive staaende i deres Ensidighed, uden at forklares. Men anerkjendes maa det, at Kalanus fremtræder i sin Ensidighed som en skjøri og ædel Skikkelse, og Forf. har saaledes opnaaet sin Hensigt; navnlig ved Gjæstebudet seer man ret anskueligt Forskjellen imellem den indiske, asketiske Alvor og den græske Sandselighed". - *Flyve-Posten*, 1854, No. 138: "Kalanus er i det Hele den Hovedperson, der meest af Alle fængsler Interessen, en klart og smukt udført ³⁵⁰ Figur, skjøndt Digteren ogsaa tildeels synes at hæve ham og den indiske religiøse Philosophi paa Grækernes Bekostning; idetmindste er Mopsos, der forsøger at slaae sig til Ridder paa Kalanus, kun en frivol og ubetydelig Person, og Pyrrhon, der dog aabenbart skal repræsentere den bedre Deel af de græske Philosopher, ikke synderlig dybere, kun en Tvivler af en ret brav og mandig Charakter.... Ligeoverfor ham staaer Alexander, den livskraftige og geniale Herskeraand, der dog tillige momentant paavirkes af lavere Magter og hengiver sig til dem, indtil hans ædlere Natur efter hvert Feiltrin og hver Overilelse atter træder frem med fornyet Kraft. Samtalen mellem Kalanus og Alexander efter Ankomsten til Pasargadæ hører til de smukkeste Partier i denne Digtning, i den anskueliggøres bedst Modsætningen mellem disse tvende Individualiteter, da Kalanus sætter Døden, der opfylder Sjælens Længsel efter det Evige og befrier den fra Legemets og Jordens Fængsel, som det Høieste, men Alexander paa hans Spørgsmaal "Hvad er da Meer end Døden" svarer: "... Livet!" ... Repræsentanterne for den græske Verden ere desværre ikke behandlede med samme Forkjærlighed som Kalanus. Mopsos' Vittighed er temmelig flau og Hephæstion noget borneret, Nicanor er en gammel Sladderhank og kun Thais synes nogenlunde værdig at repræsentere den græske Aandrigheid. Alt, hvad der er tiltalende i denne Digtning, er concentreret i den indiske Vises Personlighed, og hans Verdensanskuelse faaer næsten en Berettigelse, som den indiske Mysticisme iøvrigt ingenlunde fortjener, ved Siden af hans Modstanderes negative og tomme Pjæt, der endogsaa er blottet for al Vittighed; Digterens eensidige Forkjærlighed for den Kjødte dræbende Selvspægelse og indolente Contemplation, der betragter Livet som kun værende til for Dødens Skyld, en Aandsretning, som netop mere end nogen anden

hilder Sjælen i phanlastiske Taagebilleder, hvorfor ogsaa Kalanus selv for seent indseer, at han har været fangen i Majas (Illusionens) Rige, lader denne Livsanskuelse i dens hele anelsesfulde Dybde fremtræde under en saa smuk Form, at vi kun i Alexanders ovenfor citerede Tale see fremhævet det Daadkraftige, Sunde og Menneskelige i den græske Aand, der følger Tilværelsens Guddommelighed, og paa Jorden igjennem Virksomhed og Kamp søger at hæve Mennesket til Idealet. Imidlertid har dette Digt talrige Skjønheder; Kalanus' Begeistring for Alexander, hans Sjælekamp og Fortvivlelse ytrer sig i et smukt og billedrigt Sprog, uden al falsk Pathos; der er i hans Udtalelser en Ro og Dybde, der viser os ham som det stille Vand, der har den dybe Grund, og gjør større Indtryk end megen Declamation. Blandt de smukkeste Steder i denne Digtning fortjene at fremhæves Kalanus' Samtale med Pyrrhon og Mopsos i Begyndelsen af anden Act, da han udvikler for dem "Majas" Væsen og giver dem hele sin Livsanskuelse, idet han lærer dem, hvorledes Mennesket skal udrydde sig af Indbildningskraftens Blændværks Rige og bæve Sjælen op over Skinnet's Verden; ligeledes Slutningen af samme Act, da han seer den Gud, han nylig tilbad, samt Sankaras Monolog i Begyndelsen af fjerde Act, da hun vaager ved sin Søns Leie og Kalanus vaagner op med den Beslutning at følge den Vision, han under sin Søvn har havt, og vende tilbage til Brama igjennem Offerdøden paa Baalet, skjøndt Alexander beundrende og ædelmodig anvender baade Bønner og Trudsler og glimrende Tilbud for at afholde ham derfra. Hvad man end kan indvende imod den Idee, der gaar igjennem Digtet, denne Forherligelse af Døden som al sjælelig Stræbens Maal og Meed, saa har det dog utvivlsomt Værd i poetisk Henseende og anbefaler sig desuden ved det klare og velklingende Sprog, der er eiendommeligt for Forfatteren". - *Fædrelandet*, 1854, No. 156: "De store Forventninger, hvormed man maa modtage ethvert nyt Arbejde af Tithons og Adam Homos Digter, har han ved dette sit sidste Værk ikke skuffet. Den samme ideale Flugt, den samme rene og ædle Form, som allerede karakteriserede hans Ungdomsarbejder, finde vi her igen, og tillige den større Inderlighed og den rigere Opfindelse, som udmærke hans senere Værker. De "Tre Digte" bære, ligesom hine sidste, 351 Vidnesbyrd om et stærkt bevæget indre Liv, om en dyb, kæmpende Natur; de vidne om en Digter, som mere har sænket sit Blik ind i sig selv, end vendt det ud i Verden. Naar han derfor, som her, bevæger sig i den rent objective Poesi, savner man vel den Friskhed og det Farvespil, det kraftige Omrids og den Individualisation af Figurerne, som en Digter kun naaer ved at bevare en levende og uafbrudt Forbindelse med Omverdenen; men denne Mangel erstattes ved det dybere Indblik i det Fælles-Menneskelige, ved den rigere indre Verden, han oplader for os. ... Kalanus's Figur er helt igjennem fortræffelig udført. Hans Forhold til Moderen, som i Alt bøjer sig for hans stærke Villie, hans Alvor og Renhed ligeoverfor de letsindige Grækere, hvis Spøg er ham uforstaaelig, ligesom deres Legen med alvorlige Ord modbydelig; hans Scener med Alexander ligefra den første, hvor han tilbudende bøier sig for den formentlige Gud, til den sidste, hvor han med stolt Overlegenhed seer ned paa Datidens største Mand, idet han dog rørt anerkjender det Store i hans Karakter - alt dette er fortræffeligt og er vistnok et af de mest fuldendte Billeder, Digteren nogensinde har leveret. Ogsaa Skildringen af Alexander fortjener stor Roes: dog paa dette Punkt kunne vi ikke negte, at vi ogsaa savne Noget. Det havde maaske været ønskeligt, om det bacchiske Raseri, som frembryder ved Maaltidet i anden Act, var blevet ført et Stykke videre endnu. Vistnok behøves der for Kalanus ikke mere, end der her er givet, til at rive Alexander ned af Gudethronen, men for Læseren vilde Modsætningen mellem de to stridende Aandsretninger og deres Conseqvenser træde langt klarere frem, hvis Thais's Vildskab havde forledet Alexander til en ogsaa for Grækermoralen uforsvarlig Gjerning, i Lighed f. Ex. med den omtalte Antændelse af Slottet i Persepolis. Især vilde derved Alexanders forandrede Sindsstemning i de senere Acter blive bedre motiveret, da nu hans Anger efter et airindeligt græsk Gilde er noget uforstaaelig og næsten giver ham et sentimentalt Anstrøg. Med Hensyn til de andre Personer i Dramaet ville vi blot bemærke, at Mopsos forekommer os altfor uvittig til at hans Slethed kan taales i Alexanders Kreds." - *Dagbladet* 1854, No. 226: "De dogmatiske Sonetter i Adam Homos's 3die Del og adskilligt Andet i samme Digtning kunde ikke Andet end vække Bekymring, og denne formindskedes sandelig ikke ved "Luftskipperen og Atheisten". Imidlertid ansaae man dette Værk for et temmelig plumpt og vel naivt Udbrud hos en Digter, der paa en ubekvem Maade var bragt til at mærke, at Grundvolden for den Verdensanskuelse, hvori han hidtil havde hvilet med Tryghed, ikke var ganske sikker. Man lod dette passere med et halvt Smil. Med spændt Forventning modtoges de tre Digte, men Indtrykket, man erholder af dem, er hverken glædeligt eller frisk. Man kan ikke Andet end beundre Digterens store Talent, hans usædvanlige Formsands, hans Mesterskab over Sproget, men man maa beklage den Brug, der er gjort af disse Fortrin, til udelukkende at tjene en Idee, som har sit Hjem i Dogmatiken, men ikke i Livet og Poesien. Det er ikke Sundhed, Fylde og Friskhed, der hersker i Bogen, men en skrantende, hylende Utilfredshed med Nutiden; fordi Forfatteren ikke kan finde sig tilrette i den, ikke kan tvinge dens aandelige Bevægelighed ind under det døde Dogmas Autoritet, troer han stadig at kunne spore Liglugten i Nutidens Færd ... Kalanus er Repræsentant for den indiske Mysticisme i Modsætning til den græske Filosofi, der gives en Slags Repræsentation i Pyrrhon og Mopsos; det er den rigtig ægte Supernaturalisme, der skal træde i Forhold til en human, livsglad Verdensanskuelse. Hvorledes lader Forfatteren nu disse Modsætninger optræde ligeoverfor hinanden? En Digter har naturligvis Ret til at lægge Hovedvægten paa den ene Anskuelse, fremstille" den klarere, livligere, aandfuldere end den anden, det er en ligefrem Nødvendighed, forsaavidt han tilhører en af Anskuelserne, men han er ikke berettiget til i et Værk, der skal gjengive en saadan Kamp, at lade det ene Parti optræde med Anskuelser, der ligefrem stride mod den Grundvold, hvorpaa han selv vil have det stillet, thi derved bliver Kampens og Seirens Begreb 352 ophævet, da det seirende Parti ingen Modstander har, men kun et Stykke af en saadan hist og her, der Intet er og Intet kan være. Det gaaer her som i "Luftskipperen og Atheisten": alle gode Kræfter lægges i den ene Person, den anden gjøres til et Intet, men netop derved tilintetgjøres den Virkning, som var Fremstillingens Hensigt. Medens Forfatteren ikke har opstillet nogen

virkelig Modsætning til Kalanus i de to græske Filosofer, som han har stillet aldeles forsvarsløse ligeoverfor ham uden at lade dem begrunde nogen Anskuelse, synes det et Øieblik, som han har villet gennemføre Modsætningen i Alexander, der ikke som Kalanus tragter efter Dødens visne Krands, men efter Livets friske, og for hvem Jorden ikke er et skummelt Fængsel, men et Kampens og Udviklings Hjem. Intetsteds fremkommer der dog en virkelig Debat. I Slutningen af 1ste Akt synes det, som om Kalanus, der ikke søger at gjendrive Alexanders Tale, vil optage endeel af hans Yttringer i sin Verdensanskuelse, i 4de Akt er der fra Alexanders Side kun Tale om ved reent udvortes Midler at drage Kalanus fra hans Beslutning. Maaske er Meningen at antyde, at en human Livsanskuelse ikke lader sig opstille ligeoverfor en Verdensbetragtning, hvis væsenligste Særkjende er den mystiske Fortabelse i eet eller flere overnaturlige Væsener. Isaafald kommer man rigtignok saare let fra Sagen." - *Adolph Hertz, Literairt Maanedsskrift, 2det Bind, Side 83-98* søger nærmere at udvikle, at "Kalanus" er "et Digt, hvori en christelig Idee kommer til Anskuelighed i et hedensk Sujet" og henviser som positive Støtter for denne Opfattelse til "de lyslevende Allusioner til Aabenbaringen og til Christi Komme til Jorden, der indeholdes i Kalanus's Drøm i fjerde Act og i hans hele Forvexling af Alexander med en forventet Retfærdighedens Fyrste, og endelig torde Læseren endnu have den sidste Udvei, at kunne betragte de efterfølgende to Digte: "Den første og den sidste Død" [d.v.s. "Abels Død" og "Ahasverus"], som en videre Udførelse af Ideen."

C. Hostrup skrev 1854 til Ludv. Mynster (Breve fra og til C. Hostrup, Side 337): "Hvad siger du om "Kalanus"? Jeg kan ikke istemme Rømers Begejstring over det som Paludan-Müllers første Arbejde, men jeg har dog haft megen Glæde deraf. Og dog - er det ikke mere et dybsindigt - end et poetisk Værk? Fremstille ikke slige dramatiske Digtninger mere et Skyggerige end et Liv med Aandedræt og Blodcirculation. Disse lange, taagede Figurer, som tale saa underlig bredt og eensformigt og spøge paa saadan en løjerlig tvungen Maade, er det ogsaa rigtige Mennesker? Og selv om denne dæmpede højtidelige Færd passer sig for den blege, indiske Præst, savner man da ikke den sunde, Oehenschlägerske Rødme paa Alexanders Kinder? Det forekommer mig, at Folk i vore Dage digte som gamle Mænd; - slige blege Billeder mangle det rette Husvalende og Forfriskende. - Men jeg bliver uretfærdig; jeg vilde egentlig ikke have sagt nær saa meget, og med denne Erklæring vil jeg berolige min Samvittighed. Kalanus selv er fortræffelig, og han er individualiseret saa godt, Paludan-Müller formaaer det. For hans og hele Tankens Skyld holder jeg særdeles meget af Digtet." - Herpaa svarede *Ludv. Mynster* 12/8 1854 (smstd., Side 342-44): "Om "Kalanus" er jeg saa temmelig enig med Dig. Indtil 4de Act var jeg næsten mere aaben for dens Mangler end for dens Fortrin, men denne Act - fra Kalanus' Opvaagnen af Sønnen til Pyrrhons Bortgang fra ham - henrev ogsaa mig, og har tilvisse meget Ophøiet. Tredie Act derimod finder jeg næsten slet, og flere af de græske Personer altfor fladt og trivielt skildrede, ligesom jeg ikke kan finde mig i den, ikke blot brede og vidtløftigt-trivielle, men moderne (anti-Fibigerske) Diction, som findes i de mindre fremtrædende Scener, - f. Ex. Philosopherne i anden Act tale som i et Middagsselskab hos Heiberg: "Det er Qvæstionen" o. s. v., - "det er en vakker Mand". - Din Bemærkning om *Alexander*, at han savner den Oehenschlägerske Rødme, forekommer mig dog mindre berettiget; thi man maa tage hver Digter, som han er, og ikke f. Ex. forlange af Schiller den Goetheske Concrethed, *da han* paa den anden Side har Noget, som *Hiin*³⁵³ mangler. Alexander har dog adskillige ret kraftige og smukke Replikker; mere støder det mig hos ham, at han undertiden taler saa *dumt*, møder Kalanus' Dybsind med Yttringer, der i deres Hverdagshed ikke passe for den historiske Alexander som havde Sands for den forskiellige Gudsdyrkelse, han allevegne traf, og stod paa Høidepunktet af den græske Dannelses. Jeg vover overhovedet den historiske (eller theologiske) Indvending, at denne "græske Dannelses" er maadelig fremstillet i Digtet, - fremstillet overfor den indiske Aand som en plat Forstandsprosa, hvilket vist er urigtigt. Mopsos og alle Personerne inaae dog i alt Fald antages at kiende *Plato* (- ligesom vi kiende *vore* Forfattere, - Alexanders Tid var just en *Læsnings*, Resultaternes Tid); - men denne *Plato* er jo fuld af *Myther*, tildeels *lignende* dem, som Inderen fremsætter; hvor kan da hans "Svaren i Myther" frappe dem som noget Uhørt? - hvor kunne de være saa *plat-dumme* at lee og finde det "Løier", at Kalanus taler om "to Siele" hos Mennesket, - Plato lærer jo ganske det samme, - at Enhver af os har to Gængere[?], een hvid og ædel, een sort, uædel. - Tildeels synes det mig at giælde om Kalanus, hvad endnu mere paafaldende giælder om Adam Homo: at der i en sielden Grad er to Siele i Digtet, een dyb og ophøiet, een anden kiedelig-triviell. Dette Indtryk har jeg ogsaa af Paludan-Müllers Personlighed - efter mit, ikke store, Bekjendtskab til ham, en Blanding af noget Nobelt - Dybtfølende og Stræbende - og af hypochonder Kiedelighed! - mindst fremtræder denne Contrast i "Tithon" (saa vidt jeg erindrer, er der den slette Side kun repræsenteret i Slavescenerne), som derfor er det Digt af ham, jeg har kierest, ligesom jeg ogsaa finder Abels Død, der heltigiennem er varmt og beaandet, et i alt Fald *renere* Digt end Kalanus." - Historikeren Chr. *Molbech*, fra gammel Tid P.-M.'s ivrige Beundrer, skrev 6/6 1854 til sin Søn Chr. K. F. Molbech (Chr. Molbech og hans Søn Chr. K. F. Molbech. En Brevveksling, Side 112-113): "At din producerende Poesi ikke vil tabe sig eller lide for meget: haaber jeg; ja, jeg tør være vis paa, at den ikke vil det, saafremt dertil gives indvortes Aand og Kraft - og kun i dette Tilfælde vil jo Resultatet blive en ægte Vinding for Konsten og dig selv. Denne Overbeviisning maa Du selv holde fast ved. Digterens Konst maa have sin inderste Livskilde i hans Genius; har den en saadan, da vil "Værket prise Mesteren"; men hvad der ligger uden for denne Livskilde, eller ikke har Fylde og Kraft nok i denne, bliver aldrig ægte, eller genial Poesi. - Desværre - jeg siger det med sand aandelig Smerte - frygter jeg for at dette Phænomen let kunde være nær ved at fremtræde hos vor første nulevende Digter: Paludan-Müller - eller at man kunde være nær ved at troe, at "Adam Homo" har været hans Culmination. I hans to nye og nylig udkomne Værker: "Kalanus" og "Ahasverus" forekommer han mig at have dalet stærkt. Det første synes mig ulige svagere, trættende og *under sin Idee*, end "Adam Homo". Et af Menneskekiønnets

mest geniale, colossale og poetiske Individuer, *Alexander den Store*, er her bleven til en temmelig mat og svag Helt, hvis Bedrifter ingensteds træde levende og handlende frem - men kun rhetorisk og ved Declamation omhandies, og hvis Svagheder og Udskeielser paa en Maade spille en saadan Rolle, at de gjøre ham mere beklagelig, end beundringsværdig. Denne Heros har - saa vidt jeg veed - endnu ingen Digter af nogen Betydning havet sig til at ville poetisk personificere. Paludan-Müller har paa en Maade dristet sig til at prøve derpaa; men Forsøget er mislykket. Vel skal den indiske Philosoph - en tidligere, i egentlig Mening, *Forguder* af den græske Hellekonge, paa en Maade selv være den rette Helt i det dramatiske Digt; men heller ikke han er bleven til en sand poetisk Figur. Dog udgaaer fra ham og hans indiske Brama-Tro og ideale Beskuelse nogle af Værkets skønneste lyriske Scener og Situationer. Men næsten alle andre Figurer, Alexanders græske Philosopher og Bordvenner, hans Fortrolige og Hiertensven, Hephæstion, Hetærerne, som ere reiste ham i Møde, og flere handlende Personer, synes mig at være mere matte og prosaiske end genialt og poetisk fremstillede.

354

I endeel af de dramatiske Scener og Dialog forekommer det mig mangengang, som man kunde tænke sig dem skrevne af en Begynder - ikke af "Adam Homo"s Forfatter - af "Amor og Psyche, Tithons, Dandserinden"s herlige Digter. Maaden, hvorpaa endeel af disse Scener *dramatisk* ere behandlede, sætter dem under "Dante" - ja, om jeg ikke feiler, endog under visse Partier i "Klintekongens Brud" og "Venusbierget"1). - Hos Paludan-Müller er der i endeel Scener alt for meget Prosa, og en vis *Hverdagstone*, som contrasterer med den, undertiden for meget lyriske Adel i dine Ungdomsarbejder." - Hertil svarede *Chr. K. F. Molbech* 14/6 1854 (smstd., Side 116): "Din Dom om Paludan-Müllers nye Digte har meget interesseret mig ved deres Overensstemmelse med min egen. Jeg underskriver dine Ytringer om "Kalanus" i eet og Alt. Det er et Slags Læredigt i dramatisk Form - og hvad lærer man deraf? Det Nye deri er ikke sandt - jeg mener den udigteriske og uhistoriske Opfattelse af den historiske Heros, og det Sande er ikke nyt, - jeg mener de, forøvrigt skønne, Sætninger af den indiske Gudelære, som Digteren har lagt Kalanus i Munden, efter selv at have hentet dem i v. Bohlens "Alte Indien" eller en anden lignende Bog. Paludan-Müllers Tendents til (modsat Oehlenschläger) at svinge sig over Jorden, har her baade forført ham og forladt ham, ligesom ogsaa i hans forrige Digt "Luftskipperen", der fra et æsthetisk-poetisk Standpunkt betragtet, er en Satire paa ham selv, og bl. a. naar man vilde angribe hans svage Side, kunde give ypperligt Stof til en Parodie. Dog vil jeg ikke fragaae, at den lyriske Skønhed i enkelte Scener i Forbindelse med det ædle, rene Sprog, har ladet mig læse Kalanus med en vis Tilfredsstillelse." - Filsoffen *Hans Brøchner* skrev 5/7 1854 til sin Ven *Chr. K. F. Molbech* (*Hans Brøchner* og *Chr. K. F. Molbech. En Brevveksling*, Side 142): "I Pintseferien læste jeg de to betydeligste af dette Aars literære Productioner: Mynsters Memoirer og Paludan-Müllers 3 Digte I Paludan-Müllers Digte var der Meget, der tiltalte mig, Mest vel i det første [d.v.s. Kalanus]. Men jeg troer, at han er kommen ind paa en Retning, i hvilken han let kan gaae tilgrunde som Digter, da han bringer Elementer ind i sin Poesie, der ere Poesiens dybeste Ejendommelighed imod. Maaske kan han ende som religiøs Digter, som Psalmedigter f. Ex.; der vilde han maaskee, naar han strængt begrænsede sig, kunne frembringe noget Betydeligt; idetmindste er der i det sidste af de 3 Digte [d.v.s. Ahasverus] en Hymne ("Basunen lyder"), der virkelig er storartet. Men til at holde det polemiske Element oppe i sin Poesi, mangler han øiensynlig Tankens Klarhed og Styrke, og hvor han vil bruge det Comiske som Vaaben, bliver han næsten bestialsk. I Kalanus ærgrede det mig at læse det Vrøvl, han lader gaae som græsk Philosophie; jeg gad nok vide, hvilken græsk Philosoph, endog af 7de Rang, der vilde vedkjende sig det især paa Alexanders Tid, da Platons Philosophie var nye og Aristoteles opblomstrende. Pal.-M.'s græske Philosophie vilde paa den Tid have vakt en »udødelig Latter«."

Da P.-M. sendte sin Broder, Præsten Jens Paludan-Müller (1899) Bogen, skrev han 13/5 1854 til ham (hidtil utrykt, meddelt Udgiveren af Fru Sofie Haar, f. Paludan-Müller): "At Bogen nogenlunde maa tilfredsstille Dig, er mit Ønske; thi den er ikke populær, og skal den faa et Publicum, maa det være blandt dannede Folk, der baade kjende noget til Verden og til dem selv."

Side 49 Linje 1: *Personer*] med Undtagelse af *Mopsos, Sankara, Barkas* og *Leda* er alle de øvrige *Personer* historiske.

Alexander (græsk: Alexandros) *den Store*, Søn af Kong Philip af *355 Makedonien og Dronning Olympias; blev født Aar 356 f. Kr.; fik 13 Aar gammel Grækenlands ypperste Videnskabsmand Aristoteles til Opdrager og Lærer; staffede 18 Aar gammel i Slaget ved Chæronea (Aar 338) mod Grækerne ved sin personlige Tapperhed Makedonerne Sejren; blev Aar 336 20 Aar gammel ved sin Faders Mord Konge i Makedonien; besluttede, efter i Aaret 335 at have bragt de nord for Makedonien boende Barbarer til Underkastelse, og efter samme Aar at have tugtet det oprørske Grækenland ved at jævne Byen Theben med Jorden og sælge dens Indbyggere som Slaver, at realisere den af hans Fader fattede Plan om Persiens Erobring; gik i Foraaret 334 i Spidsen for en Hær paa ca. 40000 Mand over til Asien; besejrede samme Aar ved Floden Granikus i Lille-Asien den første persiske Hær; slog i November 333 Perserkongen Darius og hans ½ Million stærke Hær paa Sletten ved Byen Issus (ved Havet, nord for Syrien); drog derefter mod syd gennem Kystlandet, men standsedes af den Modstand, Staden Tyrus i 7 Maaneder ydede ham; erobrede i August 332 Tyrus og lod Indbyggerne dels korsfæste, dels sælge som Slaver; underkastede sig i Efteraaret 332 Palæstina og holdt samme Aar sit Indtog i Ægypten; vendte sig efter at have lagt Grunden til Staden Alexandria atter i Foraaret 331 mod Asien; slog den 1ste Oktober 331 med en Hær paa knap 50000 Mand Perserhæren paa ca. 1½

Million Mand under Kong Darius paa Sletten ved Arbela og Gaugamela i Mesopotamien og Persien; paabegyndte i Foraaret 330 en rationel Forfølgelse af Darius, men traf ham i Juli 330 som Lig, myrdet af en Undersaat; var i Slutningen af Aaret Genstand for en Sammensværgelse af makedoniske Stormænd, hvem han lod henrette; vendte sig i Vinteren 330-329 mod nord for at forfølge Darius' Morder, der blev fanget, pisket, lemlæstet og korsfæstet; var i Aarene 329-327 optaget af Kampe i det nordlige Afganistan og Turkestan; ægtede 327 en Datter af en af de undervungne Fyrster i hine Egne; trængte i Aaret 327 nordfra ned i Indien; vendte i Aaret 326 tilbage til Persien; var i de følgende Aar optaget dels af at kue Oprør mod sig blandt de makedoniske Soldater, dels af Ordningen af sit uhyre Riges indre Forhold; omgikkes med Planer om at erobre Arabien, omsejle Afrika, undertvinge Italien og grundlægge et Verdensrige; blev i Forsommeren 323 angrebet af Feber og døde i Babylon efter 14 Dages Sygdom, 32 Aar gammel; hans Lig førtes til Alexandria og bisattes dør i et Tempel [1802 førte Englænderne Sarkofagen til London, hvor den nu er opstillet i British Museum]; - var baade som Feltherre og Administrator en af Verdenshistoriens største Genier; af Naturen aaben og oprigtig; hengiven til Vin og Kvinder; kunde af sine Lidenskaber forledes til overilede og uretfærdige Handlinger, men grebes da bagefter af bitter og voldsom Anger.

Hephæstion (græsk: Hephaistion), Søn af Amyntor, makedonisk Adelsmand, jævnaldrende med Alexander, hørte til dennes Fløjadjutanter og blev hans fortrolige Ven; førte i Aaret 332 Flaaden paa Toget til Ægypten; førte 326 under Tilbage-toget fra Indien en Del af Hæren; ægtede i Persien efter Alexanders Ønske en af Darius' Døtre (Søster til Alexanders Dronning); døde efter en Uges Sygdom Aar 324 i Ekbatana; blev begravet under uhyre Pragtudfoldelse fra Alexanders Side.

Meleager (græsk: Meleagros), Søn af Neoptolemus, makedonisk Adelsmand; førte en Del af Hæren i Slagene ved Granikus, Issus, Gaugamela og i Indien; tiltvang sig efter Alexanders Død Stillingen som Regent for Alexanders nyligfødte Søn og aandssvage Broder, men blev Aar 323 myrdet af Medregenten Perdikkas.

Nicanor: tre af Alexanders Feltherrer bar dette Navn, den ene deltog i hele det asiatiske Felttog og døde Aar 330, den anden levede endnu Aar 312, den tredje var Befalingsmand paa Alexanders Flaade og blev henrettet Aar 318.

Pyrrhon, fra Elis (Vestkysten af Peloponnes), levede ca. 365-275 f. Kr., Grundlæggeren af den skeptiske Skole i Filosofien [sml. nærv. Udgaves 2det 356 Bind Side 227 Linje 32 og Side 228 Linje 15]; studerede til at begynde med forskellige filosofiske Skoler. "Da det syntes ham, at Mening stod mod Mening, og alt var usikkert, kastede han sig over Studiet af Naturen og Mennesket. Han fulgte med paa Alexander den Stores Tog gennem Asien. Men alt bidrog kun til at fylde ham med Overbevisningen om det tilværendes Mangfoldighed og Umuligheden af at komme til en udtømmende Erkendelse deraf. Det er Livets Mangesidethed, som skaber hans Skepsis, og hans Lære har derfor en stor Betydning for den empiriske [erfaringsmæssige] Forsken, der stadig søger nyt Materiale og ikke slaar noget fast som absolut og udtømmende undersøgt. "Som Træernes Blade fødes og dø, saaledes opstaar og forgaar de dødeliges Meninger". Men Pyrrhons Skepsis gaar langt dybere end til at grunde i Mangfoldigheden og Rigdommen« af Erkendelsens Genstande; den bygger paa Erkendelsens Natur, der synes Pyrrhon at rumme en Antinomi [Selvmodsigelse]. Erkendelse er intet, naar den ikke er absolut, men en absolut Erkendelse kan ikke naas. Heller ikke det kan erkendes, at Erkendelsen er umulig, thi det vilde jo selv være en absolut Erkendelse. Opgaven for den vise bliver derfor at afholde sig fra faste Meninger. Denne Erkendelsesteori faar en praktisk Rækkevidde, som hænger sammen med den græske Filosofis hele Tendens gennem Visdommen at vinde Sjælefred og at opfatte Sjælefred som Sindets Uforstyrrelighed af Livets forskellige Tilskikkelser." (C. N. Starcke.)

Kalanus (i græsk Form: Kalanos): hvad der historisk vides om ham, er meddelt ovf. Side 346-48.

Thais og *Leda*, græske Hetærer. - *Hetærer* (egl. "Veninde") kaldtes i Oldtidens Grækenland de Kvinder, der levede i frit Kærlighedsforhold til Mænd, og som ofte, i Modsætning til de gifte Koner, udmærkede sig ved Aand og Dannelse. - *Thais* fra Athen var en af Oldtidens berømteste og skønneste Hetærer, fulgte Alexander paa Toget gennem Asien og skal under et Drikkelag have forledt ham til at stikke Ild paa Persernes gamle Kongeborg i Persepolis [se Side 107 Linje 1 med Anm.]; efter Alexanders Død ægtede hun Kong Ptolemæus I af Ægypten [Side 150 Linje 10 med Anm.], hvis Elskerinde hun tidligere havde været, og fødte ham 2 Sønner og 1 Datter. - [Leda, et, navnlig i Mytologien, ikke ualmindeligt græsk Kvindenavn.]

Side 50 Linje 15: *Handlingen foregaar i Pasargadæ i Persien*] *Pasargadæ* var i Oldtiden Persiens gamle Residensstad, grundlagt af Cyrus [Anm. til Side 110 Linje 33] og indeholdende hans Grav; liggende ikke langt fra Persepolis. [Naar P.-M. henlægger Handlingen for sit Drama til Pasargadæ, er han i Overensstemmelse med Geografen Strabo, der lader Kalanus bestige Baalet i Pasargadæ (Arrian synes at angive Byen Susa som Stedet); men denne Overensstemmelse er ikke noget Bevis for, at P.-M. har læst Strabo, da ogsaa Bohlen lader Tildragelsen foregaa i Pasargadæ.]